

O mogućnosti i načinima naturaliziranja fenomenologije

Nebojša Mudri*

nebojsa.mudri@kbco.hr

<https://orcid.org/0000-0001-8419-8234>

<https://doi.org/10.31192/np.21.2.2>

UDK: 165.62

165.194

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljeno: 16. studenog 2022.

Prihvaćeno: 31. siječnja 2023.

Naturaliziranje fenomenologije projekt je integriranja filozofskih analiza svjetskih doživljaja u eksplanatorni okvir prirodnih znanosti. O mogućnosti provedbe takvog projekta istaknuti pripadnici fenomenološkog pokreta imali su podijeljene stavove. Martin Heidegger strogo je odvajao bitno mišljenje koje pušta bića da se pokažu u svom načinu bitka od metodološki vođenog znanstvenog istraživanja, dok je Edmund Husserl po pitanju naturalizacije ostao ambivalentan, kritizirajući psihologizam te kasnije ukazujući na utemeljenost znanosti u svijetu života, no također postavljajući zahtjev stroge znanstvenosti, pridržavanja metodoloških koraka redukcija i suzdržavanja od metafizičkih predrasuda. Tek je u djelima Maurice Merleau-Pontyja naturaliziranje fenomenologije postalo prihvaćeno kao pozitivna mogućnost koja će unaprijediti i znanost i filozofiju, u povezivanju empirijskih istraživanja i transcendentnih analiza. Suvremene struje formalizirane, eksperimentalne ili neurofenomenologije, koliko god se međusobno razlikovale, slijede u tom smislu Merleau-Pontyja, ukazujući na neizostavnost fenomenoloških deskripcija pri proučavanju složenih aspekata svjesnog uma. Plodonosnu suradnju fenomenološke filozofije i integrativne kognitivne znanosti uvjetuje nužnost multiperspektivnog i interdisciplinarnog pristupa ako nastojimo razumjeti i objasniti život svjestan svijeta implementiran u dinamički sustav interaktivnih procesa u mozgu, tijelu i okolini.

Ključne riječi: fenomenologija, integracija, kognitivna znanost, naturalizacija, svijest.

---

* Nebojša Mudri, prof., doktorand treće godine poslijediplomskoga doktorskog studija »Humanističke znanosti«, Sveučilište u Zadru; Klinički bolnički centar Osijek, J. Huttlera 4, HR-31000 Osijek.

Uvod

Projekt naturalizacije izgleda na prvi pogled kao još jedan pokušaj odgovora filozofije na pritiske prevladavajućeg (u današnje vrijeme znanstveno-tehničkog) svjetonazora, poput onoga koji je na nju u srednjem vijeku vršila teologija. Paradoksalno je, međutim, da je upravo filozofija prirode, naglašavajući važnost eksperimenta, induktivnog zaključivanja, promatranja i slobodnog propitivanja pred okoštanim mišljenjem podređenim autoritetu, deduktivnim izvođenjem zaključaka iz neupitnih istina i unaprijed ograničenim poljem istraživanja, pokazala put koji će slijediti razvoj moderne znanosti – te iste pozitivističke znanosti koja ju je kasnije optuživala za isprazno mudrovanje lišeno stroge metode, provjerljivih i upotrebljivih rezultata, kojem je mjesto u dokolici slobodnog vremena, a ne u ustanovama koje se bave znanstveno-istraživačkim radom.

Nastupa li filozofija defetistički ili oportunistički ukoliko pokušava pronaći zajednički jezik sa suvremenom znanostu ili je pak sama (post-novovjekovna) znanost prošla transformaciju nakon koje je dijalog s filozofijom opet moguć? Isključivo naglašavanje neutralne činjeničnosti postalo je upitno, subjektivan doživljaj i tumačenje stvarnosti shvaća se sve ozbiljnije, historijski osvjeđena promjena znanstvenih paradigmi relativizirala je pojam znanstvene istine, redukcioniistički pokušaji razjašnjavanja svih prirodnih fenomena zakonima temeljnih znanosti pokazali su ograničen doseg, a tehnološki napredak čovječanstva koji se bazira na znanstvenim otkrićima pokazao je svoju mračnu stranu izravne ugroze čovjekova zdravlja, bioraznolikosti i klime, čime su etički pojmovi poput odgovornosti, humanosti i normativnosti postali neizostavan dio znanstvenog diskursa. Naturalizacija, kao integracija dijela filozofskih istraživanja u eksplanatorni okvir prirodnih znanosti,¹ postala je moguća upravo zato što se znanstveni pojam prirode promijenio,² postavši obuhvatniji nego u doba klasične fizike koja se temeljila na Newtonovim zakonima mehanike i Maxwellovim jednadžbama elektromagnetizma, a slijedila je načela determinizma, kontinuiranosti i apsolutnosti prostora i vremena. Mišljenje je danas

¹ Usp. Jean-Michel ROY i dr. *Beyond the Gap. An Introduction to Naturalizing Phenomenology*, u: Jean PETITOT i dr. (ur.), *Naturalizing Phenomenology. Issues in Contemporary Phenomenology and Cognitive Science*, Stanford, Stanford University Press, 1999, 1-80, 1.

² Sažet prikaz preobrazbe shvaćanja prirode, ali u kontekstu povijesti Zapada, daje Philip Sutton, koji s pravom tvrdi da priroda u antici nije značila neku stvar nego proces (rađanja, nastajanja), dok je u srednjem vijeku priroda (narav) ponajprije bila esencijalna kvaliteta ili karakter nečega, a tek kasnije ime za materijalni svijet. Za novovjekovnog čovjeka priroda je, pak, upućivala na nešto divlje, neorganizirano, necivilizirano i okrutno, čime treba ovladati u tehnološkom napretku čovječanstva. Sve snažnija urbanizacija i kultivacija pobudila je u 19. stoljeću romantičarsku čežnju za netaknutom prirodom, za nesputanom divljinom i iskonom s kojim su ljudi izgubili dodir. Suočena s problemima zagađenja, nestanka životinjskih vrsta i čitavih ekosustava, suvremena ekološka svijest u prirodi više ne vidi ugrožavajućeg neprijatelja niti sirovinu za neumjereno iskorištavanje nego prepoznaje međusobnu ovisnost čovjeka i njegova okoliša, što od nas traži dubinsko razumijevanje prirode i odgovorno ponašanje prema njoj (usp. Philip W. SUTTON, *Nature, Environment and Society*, New York, Palgrave Macmillan, 2004, 13-27).

prirodan fenomen kao i protežnost; neuređenost i slučaj ne pobijaju kauzalnost; kvantitativne značajke nemaju prednost pred kvalitativnim; a prirodni sustavi razmatraju se kao autonomni, adaptivni i dinamički povezani. Uvjerljivost novovjekovnog mehanicističkog i determinističkog shvaćanja prirode, koje je isključivalo prirodoznanstveno istraživanje mentalnih stanja i procesa pa je postulirana neprotežna »misleća stvar« (*res cogitans*), postupno je slabila razvojem teorija relativnosti, evolucije, dinamičkih složenih sustava, a posebice nakon »otkrića univerzalnog kvanta djelovanja koji izražava svojstvo cjelovitosti atomskih procesa što sprječava distinkciju između promatranja fenomena i neovisnog ponašanja predmeta«. ³ Drugim riječima, o svojstvima fenomena na subatomskej razini nemoguće je govoriti »neovisno o uvjetima njihova opažanja«, jer instrumenti mjerenja utječu na njihovu brzinu, položaj itd. S obzirom da motrenje utječe na promatrano, ne može se ukloniti iz znanstvene slike prirode pod izlikom neke pretpostavljene neutralne objektivnosti.

Suradnja i pronalaženje zajedničkog jezika filozofije, prirodnih i društvenih znanosti posebice su nužni kod istraživanja svjesnog uma, jer tu mišljenje postaje samo sebi predmetom, »organ« zaključivanja mora donositi zaključke o sebi slijedeći različite methodske korake, a zahtjev za distanciranom objektivnošću u ovom slučaju ne vrijedi ako želimo razmotriti sve aspekte istraživog predmeta. U proširenom shvaćanju kognitivne znanosti, koja osim računalno-predodžbene komponente uma razmatra i ulogu svijesti, emocija, tjelesnosti te prirodnog i društvenog konteksta mišljenja, fenomenologija igra značajnu ulogu. Ono što se misli pod nazivom »fenomenologija«, međutim, u filozofijskoj literaturi nije jednoznačno, o čemu svjedoči povijesni razvoj tog pojma, ⁴ ali i njegova usporedna suvremena uporaba u dva različita značenja u okviru analitičke i kontinentalne filozofije. ⁵

1. Proučava li fenomenologija osjetilno dostupna bića, svjesne doživljaje ili intencionalno biti-u-svijetu?

Pojam *phainomenon* potječe iz grčkog jezika gdje je značio »ono što se pojavljuje, ono što je viđeno« (iz protoindoeuropskog korijena *bha- u značenju »sjati«). U Platonovoj filozofiji fenomeni su ono dostupno osjetilima, pokazivanja postajuće-propadajućega o čemu ne može biti znanja, u razlici spram ideja

³ Niels BOHR, *Atomic Physics and Human Knowledge*, New York, Wiley & Sons, 1958, 98.

⁴ Usp. Dragan PROLE, *Stranost bića. Prilozi ontološkoj fenomenologiji*, Sremski Karlovci – Novi Sad, IKZS, 2010, 16-54.

⁵ Usp. Shaun GALLAGHER, On the Possibility of Naturalizing Phenomenology, u: Dan ZAHAVI (ur.), *The Oxford Handbook of Contemporary Phenomenology*, Oxford – New York, Oxford University Press, 2012, 70-93, 70.

dostupnih umu.⁶ Slijedom toga, o nekoj »fenomenologiji« u klasičnom platonizmu ne može biti govora, jer o nestalnim, promjenjivim pojavama ništa se ne može znati. Suzdržavanje od suđenja i nepristajanje uz niti jednu znanstvenu postavku, na čemu su kasnije ustrajavali pironovski skeptici, ipak ne sprječava sudjelovanje u svakodnevnim aktivnostima, okarakteriziranim kao »život u slijedenju pojava«.⁷ Sve do Kantova kritičkog razdoblja filozofiranja, fenomeni su shvaćeni kao predmeti percepcije, ono kako se nekome nešto pojavljuje, čemu je suprotstavljen svijet *noumena* dostupan promišljanju, tj. ono kako nešto jest po sebi.⁸ Vežući razum, osjetilnost i moć suđenja uz fenomene, nijećući dostupnost *noumena* racionalnim bićima⁹ i ostavljajući um u sferi praktične normativnosti njihova činjenja, Kant je utemeljio fenomenologiju kao znanost koja se bavi uvjetima mogućnosti spoznaje prirodnih pojava. U idealističkoj hipostazi uma koju nalazimo u okviru Hegelova sustava spekulativne filozofije, fenomenologija označava povijest duha (razvoj njegovih manifestacija) u napredovanju k vlastitoj slobodi, tj. postajanje znanosti uopće. Nakon Hegela, u osvit psihologije kao društvene znanosti, govor o fenomenima odnosi se na ono što se može iskusiti, doživjeti, opaziti, primijetiti, pri čemu, primjerice, Brentano razlikuje dvije vrste fenomena od kojih samo psihički imaju osobinu upućivanja na nešto izvan sebe,¹⁰ tj. referencijalnost i tranzitivnost koja nedostaje kod fizičkih fenomena.

U suvremenoj filozofiji na tom tragu moguće je prepoznati dva osnovna smisla riječi »fenomenologija«, jedan koji rabe istraživači u tradiciji analitičke filozofije i drugi koji ima gotovo isključivo značenje u kontinentalnoj filozofiji. U analitičkoj filozofiji uma, teoretičari svijesti često govore o fenomenalnim aspektima doživljaja,¹¹ pri čemu misle na subjektivni dojam opažanja osjetilnih kvaliteta, odnosa s drugima itd., ono »kako je nekome biti« u nekom mentalnom stanju. Fenomenalna svijest stoga je subjektivan doživljaj nekog mentalnog procesa, a ne odnosi se na kognitivni pristup informacijama koje postaju raspoložive za jezičnu uporabu, zaključivanje i izravnu kontrolu djelovanja.¹²

⁶ Usp. PLATON, *Politeia* (VI 506d2 – VII 521b11), u: Damir BARBARIĆ (ur.), *Grčka filozofija*, Zagreb, Školska knjiga, 1995, 147-167, 147-148.

⁷ Usp. Filip GRGIĆ, Uvod: Sekst Empirik i antički skepticizam, u: Sekst EMPIRIK, *Obrisi pironizma*, Zagreb, Naklada Kružak, 2008, 1-42.

⁸ Ovo razlikovanje se, naravno, odnosi samo na racionalističko poimanje spoznaje. Razumu, koji bi najprije bio *tabula rasa* na koju iskustvo upisuje (»utiskuje«) impresije koje se potom asocijativno povezuju, svijet *noumena* je *per definitionem* uskraćen.

⁹ Usp. Immanuel KANT, *Kritika čistoga uma*, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1984, 140.

¹⁰ Usp. Franz BRENTANO, *Psychology from an Empirical Standpoint*, New York – London, Routledge, 1995, 6.

¹¹ Usp. Ned BLOCK, On a confusion about a function of consciousness, *Behavioral and Brain Sciences*, 18 (1995) 227-287; Thomas NAGEL, What is it like to be a bat?, *The Philosophical Review*, 83 (1974) 4, 435-450.

¹² Usp. Morten OVERGAARD, Phenomenal consciousness and cognitive access, *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 373 (2018); <https://doi.org/10.1098/rstb.2017.0353>.

Fenomenologija u tom smislu izazov je za neuroznanstveno objašnjenje koje pokušava otkriti biološke mehanizme na kojima se temelje fenomenološka svojstva različitih aspekata svijesti,¹³ a odupire se funkcionalističkom shvaćanju uma, jer čini se nemogućim da bi mogla nastati umjetnim putem u sustavu koji samo procesira informacije. Drugi pojam fenomenologije veže se za pokret nastao na poticaj Edmunda Husserla koji je ustrajavao na bespretpostavnom istraživanju intencionalnih doživljaja što, s jedne strane, razotkriva strukturu našeg svjesnog života, a s druge intersubjektivnu konstituiranost objektivne zbilje. U tom smislu fenomenologija

»obuhvaća ne samo senzorne ideje i kvalitete nego i složene predodžbe vremena, prostora, uzročnosti, tijela, sebstva, svijeta i organiziranu strukturu proživljene stvarnosti u svim svojim konceptualnim i nekonceptualnim oblicima.«¹⁴

U nastavku rada bavit ćemo se isključivo tako shvaćenom fenomenologijom koja se, stoga što nije nikada bila jedinstvena filozofska škola,¹⁵ na različite načine postavila prema mogućnosti i formi naturalizacije.

2. Može li se uopće fenomenologija naturalizirati?

Unutar fenomenološke filozofije kontinentalnog tipa nastala su različita shvaćanja provedivosti i modaliteta naturalizacije fenomenologije. Najistaknutiji mislilac koji u potpunosti odbacuje takvu mogućnost svakako je Martin Heidegger, čiju bismo filozofiju mogli nazvati fenomenološkom u razdoblju prije »okreta« (dakle, prije 1930-ih), tj. prije razmatranja povijesti bitka, prigode i drugog početka, kada pod nazivom »mišljenja bitnog« koje nastupa nakon »kraja filozofije« u fenomenologiji vidi samo još jedan oblik metafizike prisutnosti i transcendentalnog povratka na subjekt, što je smatrao prevladanim ako prepoznamo naš tu-bitak kao projicirajući bitak-u-svijetu. No, već u godinama koje je proveo u Freiburgu kao Husserlov asistent, Heidegger je shvaćao fenomenologiju u ontološkom smislu,¹⁶ kao puštanje da se biće pojavi

¹³ Usp. Anil SETH, The real problem, *Aeon* (02.11.2016) <https://aeon.co/essays/the-hard-problem-of-consciousness-is-a-distraction-from-the-real-one> (15.10.2020).

¹⁴ Robert VAN GULICK, Consciousness, Edward N. ZALTA (ur.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (izdanje: proljeće 2018.); <https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/consciousness> (22.10.2022).

¹⁵ Usp. Martin HEIDEGGER, My Way to Phenomenology, u: *On Time and Being*, New York, Harper & Row, 1972, 74-82, 82.

¹⁶ Kako je ustvrdio u kasnom tekstu »Moj put u fenomenologiju«, nakon susreta s grčkim mišljenjem (poimanjem istine kao *aletheia*) zaokupljalo ga je pitanje: »Odakle je i kako određeno što se mora iskusiti kao 'same stvari' u skladu s načelom fenomenologije? Je li to svijest i njezina objektivnost ili bitak bića u svojoj raskrivenosti i skrivanju?« (Heidegger, *My Way to Phenomenology...*, 79).

u sebi svojstvenom modusu bitka.¹⁷ Tako shvaćena fenomenologija ne može biti naturalizirana budući da je prirodna znanost uvijek vezana za biće kao činjenični predmet istraživanja, dok fenomenološka filozofija takvo istraživanje transcendirajući promišljajući bitak bića, bivajući temeljnim ugođajima zatečena u ne-biću.¹⁸ Namjerno terminološki označavajući našu egzistenciju kao tu-bitak, Heidegger je od početka želio izbjeći nespornost da je njegova filozofija neka vrsta antropologije, biologije, psihologije ili sociologije koja govori o čovjeku, njegovim duševnim sposobnostima i povijesnoj uvjetovanosti u društvu.¹⁹

Među znanstvenim disciplinama, kako je ustvrdio u predavanju *Fenomenologija i teologija* održanom 1927. godine, postoje relativne razlike budući da imaju različita polja istraživanja, no pozitivne znanosti kao ontička istraživanja i filozofija kao ontološko istraživanje razlikuju se u apsolutnom smislu.²⁰ Znanost je za Heideggera novovjekovna pojava koju obilježava težnja za makinativnim uređenjem znanja o nekom unaprijed danom području, za matematičkom strogošću i kauzalnim objašnjenjem, obilježava je specijaliziranost, shvaćanje spoznaje iz perspektive dobivenih provjerljivih i upotrebljivih rezultata do kojih se dolazi kontroliranim izazivanjem prirode (eksperimentom), vjera u pravocrtni napredak i izbjegavanje vlastite povijesti.²¹ Fenomenološko (ontološko) istraživanje s tako shvaćenom znanosti potpuno je nekompatibilno pa se projekt naturalizacije ovdje čini neprovedivim. Treba, međutim, spomenuti da je ublažavanjem ontološkog naglaska Heideggerova fenomenologija plodno utjecala, primjerice, na istraživanja iz područja psihijatrije (tzv. *Daseinsanalyse* Medarda Bossa i Ludwiga Binswanger),²² kognitivne znanosti i umjetne inteligencije (na poticaj utjecajne kritike Huberta Dreyfusa),²³ a da je jedan od ključnih pojmova svoje rane filozofije, onaj okolnog svijeta (*Umwelt*), Heidegger preuzeo od biologa Jakoba von Uexküll.²⁴

¹⁷ Usp. Martin HEIDEGGER, *Sein und Zeit*, Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, 1977, 46-52.

¹⁸ Usp. Martin HEIDEGGER, *Was Ist Metaphysik?*, Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, 1955.

¹⁹ Usp. Heidegger, *Sein und Zeit...*, 61-67.

²⁰ Usp. Dan ZAHAVI, Phenomenology and the project of naturalization, *Phenomenology and the Cognitive Sciences*, 3 (2004) 4, 331-347, 340.

²¹ Usp. Martin HEIDEGGER, *Prilozi filozofiji. Iz događaja*, Zagreb, Naklada Breza, 2008, 127-137.

²² Egzistencijalna analiza, odnosno analiza tu-bitka, pokušaj je povezivanja Freudove psihoanalize, Heideggerove fundamentalne ontologije te Sartreova i Kirkegaardova egzistencijalizma. Pod imenom fenomenološke antropologije (i još uvijek pod utjecajem Husserlovih deskripcija invarijantnih struktura svijeta života), teorijski začetnik takvog pristupa bio je Ludwig Binswanger, dok je primjenu egzistencijalne analize u terapijske svrhe uveo švicarski psihijatar Medard Boss (usp. Alice HOLZHEY-KUNZ, *Daseinsanalyse. Der existenzphilosophische Blick auf seelisches Leiden und seine Therapie*, Beč, Facultas Verlag, 2014, 18-38).

²³ Usp. Hubert L. DREYFUS, Why Heideggerian AI failed and how fixing it would require making it more Heideggerian, *Artificial Intelligence*, 171 (2007) 18, 1137-1160.

²⁴ Heideggerova hermeneutika faktičnosti adaptira pojam okolnog svijeta koji je 1909. u teorijsku biologiju uveo Jakob Johann von Uexküll djelom *Umwelt und Innenwelt der Tiere* (danas uglav-

U slučaju utemeljitelja fenomenologije, Edmunda Husserla, stvari su po tom pitanju puno složenije. S jedne strane, fenomenologija je napuštanje prirodnog stava te kao razotkrivanje konstitutivne funkcije subjektivnosti i strukturâ svijeta života (temelja na kojem počiva naša egzistencija, ali i znanost) ne može biti uklopljena u projekt prirodnoznanstvenog istraživanja, osim u obliku fenomenološke psihologije koja još nije podložna transcendentalnoj redukciji. S druge strane, Husserl, kao školovani matematičar, ustrajavao je na shvaćanju filozofije kao stroge znanosti koja mora slijediti vlastitu metodu, zatim filozofije kao istraživačkog rada koji se mora bazirati na promatranju i detaljnom opisu, ne baveći se metafizičkim temama, čime je zapravo otvorio mogućnost za suradnju fenomenologa i pozitivista na zatvaranju kartezijanskog procijepa između idealnog i činjeničnog područja, čime bi znanstveno shvaćanje prirode napokon postalo obuhvatno i koherentno.

Husserlovo mišljenje odvija se u napetosti između izričitog odbijanja naturalizma, psihologizma i historicizma kao neprihvatljivih filozofijskih pozicija, u isto vrijeme odolijevajući opasnosti od urušavanja u idealizam koji ne bi bio samo transcendentalan. Fenomenologija je nekompatibilna s prirodnoznanstvenim istraživanjem samo ako svjesni um shvaća kao nešto drugo (kao druga »stvar«, *res cogitans*) od empirijske svijesti²⁵ kao fizičke i biološke pojave koju proučavaju psihologija, medicina i neuroznanost. Ali ako ona vlastitim metodama ukazuje na druge aspekte svijesti (primjerice, na njezinu neraskidivu intencionalnu povezanost sa svijetom) koji su dostupni tek nakon zauzimanja drugačijeg temeljnog stava u istraživanju, tada nije riječ o međusobnom isključivanju nego upravo o znanstvenoj suradnji i obogaćivanju koje diktira složenost istraživanog predmeta. U kojem je smislu onda Husserl anti-naturalist?

Husserlovo suprotstavljanje naturalizmu najprije se pokazalo u obliku kritike psihologizma, koji kogniciju shvaća kao psihičku činjenicu. Ovdje dolazi do miješanja akta dolaženja do znanja, psihološkog procesa koji ima početak i kraj te je vezan za konkretnu osobu spoznavatelja, sa samim predmetom znanja, koji upućuje na nešto ponovljivo, bezvremeno, trajno valjano, tj. idealno. Prije svega, ako matematičke i logičke idealne predmetnosti te zakonitosti koje ih povezuju imaju opće važenje (a na njima počivaju i sve prirodne znanosti), onda one ne mogu biti proizvod realno-psihičke svijesti. Osim toga, intencionalna svijest, kao glavno područje istraživanja »originarne« (čiste, deskrip-

---

nom prepoznatom kao jedan od inicijalnih tekstova biosemiotike). U predavanjima iz kolegija *Temeljni pojmovi metafizike* (zimski semestar 1929./1930.), Heidegger se izričito referira na von Uexküllu, ali naglašavajući ontologijsku diferenciju između života organizma u okolini i egzistencije tubitka u svijetu (usp. Martin HEIDEGGER, *Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt – Endlichkeit – Einsamkeit*, Frankfurt am Main, Vittorio Klosterman, 1983, 379-385).

²⁵ U *Kritici čistog uma*, odakle Husserlovo mišljenje crpi transcendentalan poticaj, Kant ustrajava na tome da transcendentalni subjekt i empirijsko ja nisu dva različita entiteta nego dva različita aspekta jednog sebstva koji se pokazuju tek nakon provedbe transcendentalne dedukcije (usp. Kant, *Kritika čistoga uma...*, 76-81).

tivno-analitičke) psihologije, nedostupna je pozitivnim znanostima pa stoga i »eksperimentalnim fanaticima« (kako ih naziva Husserl) u samoj psihologiji koji, pokušavajući fiksirati objektivne poveznice među činjenicama, fizikalnim metodama (primjerice, mjerenjem opažljive reakcije na kontrolirani opažljivi podražaj) svijest izučavaju kao tek jednu od pojava u prirodi shvaćenoj kao jedinstvo prostorno-vremenskog bitka koji je podložan egzaktnim prirodnim zakonima.²⁶ Uz to što je svaki naturalist u praktičnom smislu idealist, budući da u svakodnevnom životu djeluje u skladu s normama i vrijednostima kojima ne može naći mjesto u prirodnoznanstvenoj slici svijeta, Husserl u programatskom tekstu »Filozofija kao stroga znanost«, objavljenom 1911., ustrajava na tome da se fenomeni svijesti ne mogu izučavati kao prirodne pojave pa je stoga pokušaj naturalizacije u tom smislu apsurdan.

Fenomenološki, polazeći od različitih intencionalnih akata kao što su percepcija, imaginacija, prisjećanje, suđenje itd. proučavani predmeti nisu stvari koje postoje u jednom prostoru i vremenu i time su svakome dostupne pojavljujući im se na ovaj ili onaj način. Fenomen je opaženi predmet za opažatelja u nekom modusu opažanja, zamišljen prizor u imaginaciji za onoga koji mašta, logički valjan sud u suđenju za onoga koji prosuđuje i tome slično, pri čemu se tročlana struktura svijesti o nečemu (ja-doživljaj-predmet) samo umjetnim putem može razložiti, ali nije nastala izvanjskim (kauzalnim) odnosom po sebi postojećih stvari. Proučavajući strukturu doživljaja, njihova razlikovna svojstva, načine njihove povezanosti u struji svijesti itd., fenomenologija nije ograničena samo na fizikalne činjenice nego se proteže i na područje mogućeg, fiktivnog, idealnog i normativnog. Fenomenološki opisi esencije intencionalnih doživljaja, tjelesne konstitucije prostora, vremenske konstitucije struje svijesti te intersubjektivne konstitucije objektivne prirode moraju kao precizno formulirani i smisleno determinirani problemi prethoditi empirijskim istraživanjima koja teže objasniti pojavu i funkcioniranje čovjekove svijesti.²⁷ Husserlov anti-naturalizam ipak ostavlja prostor za kontinuitet fenomenoloških i empirijskih istraživanja utjelovljenoga svjesnog uma, pri čemu deskriptivna analitika najprije rasvjetljava i uspostavlja predmete istraživanja za koje empirijska znanost pokušava naći adekvatno objašnjenje. Na tom tragu projektu naturalizacije fenomenologije pristupaju suvremena, interdisciplinarno usmjerena istraživanja svijesti o kojima će biti riječi u sljedećem poglavlju.

Ideju znanosti, dakle, ne iscrpljuje pozitivistička redukcija na znanost o činjenicama jer ona isključuje probleme uma, odnosno istinite spoznaje (epistemologiju), istinskih vrijednosti (aksiologiju), moralnog djelovanja (normativnost), estetskih ideala itd. Pozitivistička znanost, iako posve racionalna, stroga i uspješna, zapravo je »bezumna«, a ideal objektivnosti kojim se vodi, prezirući

²⁶ Usp. Edmund HUSSERL, *Philosophy as Rigorous Science*, u: *Phenomenology and the Crisis of Philosophy*, New York, Harper & Row, 1965, 71-147, 95.

²⁷ Usp. Husserl, *Philosophy as Rigorous Science...*, 115.

sve subjektivno-relativno zajedno sa svakodnevnim iskustvom, čini je »beživotnom«. No, kako je Husserl u poznoj dobi ustvrdio u *Krizi*, objektivne znanosti su zapravo povijesne tvorbe teorijsko-logičke prakse znanstvenih radnika i temelje se na evidenciji svijeta života čije strukture pozitivnoj znanosti ostaju skrivene.²⁸ Fenomenologija nakon Husserla upravo se usredotočila na analizu onoga kako najprije i najčešće jesmo, predznanstvenog područja iz kojeg filozofija i znanosti crpe svoj sadržaj, iako ga postupcima apstrahiranja, formaliziranja i terminološkog determiniranja uglavnom mijenjaju do neprepoznatljivosti. Ali, kako nam je to područje u kojem se odvija naše bavljenje, svakodnevna interakcija s drugima i okolinom dano u tom pred-refleksivnom smislu?

Put ka plodnoj suradnji s prirodnim znanostima fenomenološku filozofiju vodi preko tematiziranja problema tijela. Prema Merleau-Pontyju, na kojeg su snažno utjecala Husserlova istraživanja u drugom dijelu *Ideja*, fenomenologija je u bitnome istraživanje utjelovljene te stoga prirodno, društveno i povijesno situirane subjektivnosti (a ne nekakvog apsolutnog duha koji bi preostao nakon metodološkog poništenja svijeta). U ispravno shvaćenom fenomenu tijela Merleau-Ponty vidi priliku za prevladavanje dualizma subjekta i objekta, idealnog i realnog, esencije i egzistencije. Naša uronjenost u stvari i prožetost atmosferom okoline, kao i neizbježna ispunjenost zamjetljivog smislom, upućuje na sferu nerazlučene povezanosti koja nas tek fiksiranjem, fokusiranjem i definiranjem odmiče i suprotstavlja čineći bića predmetima. U posthumno objavljenom tekstu *Vidljivo i nevidljivo* stoji: »Stvari nisu najprije identične sa sobom i nude se promatraču, niti je on najprije prazan te se naknadno otvara vidljivom...«,²⁹ naprotiv, pogled ih opipava i uspostavlja, a one se razvijaju i zaodijevaju bojama, konturama i teksturama bivajući na taj način vidljive. Kvalitete nisu obilježja svjesnog iskustva niti njihova izvanjskog nositelja, nego nastaju u dijalogu između mene kao utjelovljenog subjekta i prirodnih predmeta.³⁰ Privid dualizma duha i tijela postaje odmah jasan ako obratimo pažnju na ono što se događa kada položimo svoje ruke jednu u drugu: organ dodira biva dodirujući i dodirnut, subjekt i objekt ujedno. Tijelo je tako hijazma, sjecište svijesti i svijeta, ali isto tako i istraživanja subjektivnosti te prirodne znanosti. Kao prethodnik suvremenih teoretičara utjelovljene kognicije, enaktivizma i situiranog mišljenja, Merleau-Ponty razvijajući svoje teze ne preza posezati za pronalascima *Gestalt* psihologije, tumačiti slučajeve iz psihijatrijske prakse i argumentirati jezikom neurobiologije, povezujući eksplikativna i refleksivna istraživanja.³¹ Njegovo in-

²⁸ Usp. Edmund HUSSERL, *Krizi evropskih znanosti i transcendentna fenomenologija*, Zagreb, Globus, 1990, 124-126.

²⁹ Maurice MERLEAU-PONTY, *The Visible and the Invisible*, Evanston, Northwestern University Press, 1968, 131.

³⁰ Usp. Maurice MERLEAU-PONTY, *The World of Perception*, London, Routledge, 2008, 61.

³¹ Usp. Maurice MERLEAU-PONTY, *Fenomenologija percepcije*, Sarajevo, Veselin Masleša, 1990, 36-47, 130-169, 244, 387-399.

tegrativno stajalište koje razotkriva naše biti-u-svijetu iz prvog, drugog i trećeg lica, zapravo je pokušaj

»ponovnog promišljanja prirode koje prepoznaje dimenziju bitka izvorniju od dihotomije subjekta i objekta, pri čemu se svijest shvaća kao manifestirajuća u gramatici ponašanja, a naš tjelesni bitak kao organiziran u stremljenju prema okružju smisla.«³²

Filozofija u svom fenomenološkom obliku, dakle, nije nešto suprotstavljeno prirodnoj znanosti, niti je samo kritičko promišljanje empirijskih istraživanja i logička analiza zaključaka koji se iz njih izvode, nego pruža mogućnost suradnje koja je neizbježna ako želimo razumjeti svjesni život u svim njegovim aspektima. Kompleksnost predmeta istraživanja ovdje zahtijeva multidisciplinarnan pristup, s različitim polazištima, znanstvenim metodama i razinama na kojima mogu dati adekvatne odgovore. U nastavku ćemo sažeto prikazati nekoliko takvih integrativnih prijedloga.

3. Modaliteti naturaliziranja fenomenologije

Po uzoru na fiziku, istraživači okupljeni oko francuskog interdisciplinarnog Centra za istraživanje primijenjene epistemologije (CREA) i njihovi sljedbenici iznijeli su tezu da fenomenologija može biti integrirana u opći okvir prirodnih znanosti ako njezine analize možemo formalizirati u matematičko-logičkom jeziku i tako izbjeći dvosmislenosti subjektivnih opisa istraživanih fenomena. No, nije li sam Husserl nijekao mogućnost da fenomenologija kao deskriptivna eidetika slijedi metode »visoko razvijenih eidetskih disciplina« (geometrije i aritmetike), budući da konkretne morfološke biti ne mogu biti iscrpno definirane na način dedukcije iz aksioma?³³ Ako je matematizacija ključni instrument naturalizacije, nije li onda fenomenologija odmah isključena iz tog projekta? Prema autorima uvoda u zbornik *Naturaliziranje fenomenologije*, Husserlovo stajalište ovisi o ograničenjima matematičkih i materijalnih znanosti njegova doba (koje vidi samo kao nastavak Galilejeva rada na dešifriranju matematičkog jezika prirode), a ne o apsolutnim i nepremostivim granicama između dviju eidetskih znanosti. Danas postoje i fizikalno-matematičke teorije kvalitativnih manifestacija, koje opisuju nelinearne dinamičke sustave, samo-organizaciju u prirodi, kaotična gibanja, nepravilne i fragmentarne oblike itd., što

»omogućava objasniti kako se male (mikroskopske) jedinice mogu organizirati u velike (makroskopske) strukture na osnovi koordiniranog (kooperativnog i

³² Thomas NETLAND, *The Living Transcendental. An Integrationist View of Naturalized Phenomenology*, *Frontiers in Psychology*, 11 (2020) 11:1548; <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01548>.

³³ Edmund HUSSERL, *Ideje za čistu fenomenologiju i fenomenologijsku filozofiju*, Zagreb, Naklada Breza, 2007, 155-165.

konfliktnog) kolektivnog ponašanja situiranog na posrednoj (mezoskopskoj) razini«. ³⁴

Stoga je utjelovljeno biti-u-svijetu moguće izučavati iz različitih perspektiva, jednom kao objektivno postojeće, kauzalno determinirano biće, drugi put kao spontanu subjektivnost koja svijetu daje smisao, ali oba gledišta počivaju na dimenziji senzorno-motorne uparenosti i usklađenosti s okolinom u kojoj se odvija endogena aktivnost organizma, a tu dimenziju moguće je shvatiti kao dinamički sustav interakcije koji se može opisati matematičkim jezikom diferencijalnih jednačbi. ³⁵

U tom se smjeru dalje razvijao projekt neurofenomenologije, ³⁶ koji zagovara sinergijsku upotrebu podataka iz triju područja istraživanja, odnosno povezuje rezultate fenomenoloških analiza doživljaja s neurofiziološkim podacima koji su rezultat mjerenja integrativnih procesa u mozgu na makrorazini, uz pomoć formalnih modela koji potječu iz teorije dinamičkih sustava. ³⁷ Metoda fenomenološke redukcije u istraživanjima rabi se da bi eksperimentalni subjekti došli do uvida koje bi kasnije mogli izložiti, a sastoji se najprije od suzdržavanja od prethodnih stavova, zatim postizanja bliskosti s neposrednom evidencijom proučavanog doživljaja u slobodnom imaginativnom variranju te inskripcije doživljenog u razumljive opise, za što je potrebno prepoznati nepromjenjive strukture pojedinog iskustva, a sve uz stabiliziranje ili razvijanje vještine postizanja fenomenoloških uvida, za što je u početku potrebna obuka (poput one u meditativnim praksama). Dobar primjer neurofenomenološkog istraživanja jest proučavanje »aure« koja nastupa netom prije epileptičkog napadaja. ³⁸ Rad s eksperimentalnim subjektima obuhvaćao je potpomognutu analizu prizvanih preiktalnih doživljaja (što će im pomoći pravovremeno ih prepoznati i opisati) praćenu analizom neurodinamičkih uzoraka na EEG snimkama koji se pojavljuju u korelaciji s tim predosjećajem nadolazećeg napadaja. Istraživanje našeg svjesnog života, ako ga želi shvatiti u potpunosti, stoga ne smije biti unaprijed ograničeno razlikovanjem »mentalnog« i »fizičkog« pa onda vođeno pokušajima svodenja jedne sfere na drugu, nego mora prilagođavati metodološke pristupe njegovim različitim aspektima. Prepreku za uspostavljanje adekvatnog konceptualnog okvira koji će obuhvaćati rezultate fenomenoloških deskriptiv-

³⁴ Roy i dr., *Naturalizing Phenomenology...*, 55.

³⁵ Usp. Michael SILBERSTEIN, Anthony CHEMERO, Complexity and Extended Phenomenological-Cognitive Systems, *Topics in Cognitive Science*, 4 (2011) 1, 35-50.

³⁶ Usp. Francisco J. VARELA, Neurophenomenology. A Methodological Remedy for the Hard Problem, *Journal of Consciousness Studies*, 3 (1996) 4, 330-349.

³⁷ Usp. Evan THOMPSON, Antoine LUTZ, Diego COSMELLI, Neurophenomenology. An Introduction for Neurophilosophers, u: Andrew BROOK, Kathleen AKINS (ur.), *Cognition and the Brain. The Philosophy and Neuroscience Movement*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, 40-97.

³⁸ Usp. Michel LE VAN QUYEN, Claire PETITMENGIN, Neuronal dynamics and conscious experience. An example of reciprocal causation before epileptic seizures, *Phenomenology and the Cognitive Sciences*, 1 (2002) 1, 169-180.

nih analiza, psiholoških eksperimenata i neurodinamičkih modela čini i terminološka neujednačenost koju bi nova integrativna znanost o svijesti morala ublažiti da bi istraživači različitih profila lakše mogli surađivati.

Drugi pokušaj formaliziranja fenomenoloških analiza učinio je Eduard Marbach, kojem je, međutim, glavni uzor bila simbolička logika od koje preuzima ideju uporabe jednostavne notacije, ali za bilježenje strukturalne komponente različitih intencionalnih akata, čime bi se postigla veća konceptualna jasnoća. Formalizirane analize tako bi pomogle uočavanju zakonite ovisnosti među svjesnim doživljajima, što bi onda pomoglo i otkrivanju korelacije između fenomenoloških i neuroloških podataka. Razlikovna i strukturalna svojstva percepcije, imaginacije, iščekivanja, suđenja i ostalih doživljaja fenomenologu se pokazuju nakon provedbe eidetskog variranja, što otkriva uvjete koji moraju biti ispunjeni da bi se istraživani intencionalni akt mogao definirati kao akt upravo te vrste. Neadekvatni pronalasci ovom metodom, koji ne prolaze intersubjektivnu validaciju, mogu se ispraviti dodatnim istraživanjima. Zadovoljavajuće rezultate potrebno je formalizirati da prirodnoznanstvena istraživanja svijesti kao procesa u mozgu ne bi usmjeravalo nejasno poimanje onoga što uopće istražuju.

Na konkretnom primjeru odnosa zamjedbe i vizualiziranja nekog predmeta x simbolički zapis glasi: (PER) x – neki predmet x dan je kao tjelesno prisutan na način aktualne percepcije; dok imaginacija ili vizualiziranje, (IMA) x , pak, ima izvedenu strukturu:

»i _____ (REP – [PER]) – / | - x
(PRE) s

tj. ja (subjekt doživljavanja), prezentirajući si aktualnu okolinu (s), imam reprezentaciju realnog predmeta x na način da si predočavam zamjedbu predmeta x «. ³⁹

Re-prezentiranje kao vizualiziranje, dakle, ovisi o prezentiranju, odnosno zamjećivanju, što potvrđuju i rezultati dobiveni tehnikama funkcionalnog snimanja moždane aktivnosti. Obrasci neuronske aktivacije koji se bilježe kod predstavljanja nekog prizora bez prisutnog izravnog vanjskog podražaja slični su, premda nešto slabijeg intenziteta, onima kod vizualne percepcije, kako u okcipitalnim, primarnim vidnim područjima V1 i V2 (zamjećivanje rubova, tekstura itd.) tako i u ventralnom toku koji se proteže u temporalnom području (predstavljanje čitavih scena i kategorija predmeta).⁴⁰ Za razliku od zamjedbe kao prezentiranja, re-prezentiranje ovisi o snažnom aktiviranju memorije, tj. prizivu informacija koje nisu trenutno (originarno) dostupne, o čemu potvrdu nalazimo istraživanju koje zaključuje da je kortikalna aktivnost stabilna kod

³⁹ Eduard MARBACH, Towards Integrating Husserlian Phenomenology with Cognitive Neuroscience of Consciousness, *Synthesis Philosophica*, 44 (2007) 2, 385-400, 393.

⁴⁰ Usp. Joel PEARSON i dr., Mental Imagery. Functional Mechanisms and Clinical Applications, *Trends in Cognitive Sciences*, 19 (2015) 10, 590-602.

vizualne percepcije i vizualiziranja prije viđenoga, ali da je hipokampus, iako uključen i kod diskriminacije opaženih složenih prostornih scena, značajnije aktivan kod vizualiziranja, čak toliko da lezije u medijalnom temporalnom režnju (koji ima ključnu ulogu u procesiranju memorije, za što su, uz hipokampus, poglavito zaduženi peririnalno i entorinalno polje) ostavljaju uglavnom netaknutu percepciju kod ljudi koji pate od amnezije.⁴¹ Navedeni primjer samo potvrđuje da metodološki vođeno reflektiranje o strukturi svjesnih doživljaja iz perspektive prvog lica ne treba zanemariti kod proučavanja svijesti kao prirodoznanstvenog problema, nego je potrebno pronalaziti poveznice koje mogu unaprijediti oba pristupa.

Za kraj svakako treba spomenuti oblik naturaliziranja fenomenologije za koji se zalaže Shaun Gallagher, inače jedan od najzaslužnijih filozofa za uključivanje fenomenologije kao istraživanja utjelovljenog mišljenja u prevladavanje klasičnog kognitivizma. U nizu članaka on argumentira da se fenomenološke analize trebaju koristiti već prilikom osmišljavanja empirijskih eksperimenata (tzv. *front-loaded phenomenology*), a ne pri kritičkom i kreativnom tumačenju znanstvenih rezultata. Potonje je činio Merleau-Ponty, kojem zamjera da su na taj način poticajne fenomenološke reinterpretacije ostale neverificirane, budući da nisu empirijski testirane.⁴² Gallagherov pristup ne traži obučavanje eksperimentalnih subjekata u meditativnom uočavanju struktura doživljaja da bi se utvrdila točna korelacija između njihovih izvještaja, mjerljivog ponašanja i moždane aktivnosti, za što se zalažu neurofenomenolozi. Njihova pozicija isključuje ispitivanje onih koji nisu u stanju pratiti fenomenološku metodu (primjerice, djece ili psihopatoloških subjekata), što kod eksperimentalnog dizajna u skladu s fenomenološkim uvidima nije prepreka. Kao primjer takve vrste naturalizacije Gallagher navodi studije koje su istraživale iskustvo posjedovanja i kretanja vlastitog tijela na osnovi fenomenoloških distinkcija između sheme i slike tijela, odnosno osjećaja vlastitosti iskustva i osjećaja spontanosti djelovanja.⁴³ Fenomenologija tako može pripomoći u razvoju novih eksperimentalnih paradigmi ali, s druge strane, trebala bi revidirati svoje analize ako ne odgovaraju empirijskim dokazima.

⁴¹ Usp. Andy C. H. LEE, Morgan D. BARENSE, Kim S. GRAHAM, The contribution of the human medial temporal lobe to perception. Bridging the gap between animal and human studies, *The Quarterly Journal of Experimental Psychology* 58 (2005) 3-4, 300-325; Andy C. H. LEE, Lok-Kin YEUNG, Morgan D. BARENSE, The hippocampus and visual perception, *Frontiers in Human Neuroscience*, 6 (2012); <https://doi.org/10.3389/fnhum.2012.00091>.

⁴² Usp. Shaun GALLAGHER, Phenomenology and experimental design, *Journal of Consciousness Studies*, 10 (2003) 9-10, 85-99.

⁴³ Usp. Shaun GALLAGHER, Jesper Brøsted SØRENSEN, Experimenting with phenomenology, *Consciousness and Cognition*, 15 (2006) 1, 119-134.

Zaključak

Projekt naturaliziranja fenomenologije postao je gotovo pomodna struja u suvremenoj kognitivnoj znanosti koja se protivi redukcionističkom tumačenju mentalnih stanja kao reprezentacija niza objektivnih svojstava izvanjske fizičke okoline, kodiranih u neuronskom signaliziranju.⁴⁴ U radu smo naveli niz primjera iz fenomenološke literature koji različito argumentiraju o mogućnostima i načinima provedbe takvog projekta. Svima je ipak zajednički, više ili manje eksplicitan, stav da filozofija i znanost mogu naći zajednički jezik samo ako novovjekovno poimanje prirode (ali i transcendentalne svijesti) ustupi mjesto inkluzivnom shvaćanju po kojem objektivna činjeničnost, kauzalni determinizam, zakonitost promjena, mjerljivost, eksperimentalna provjerljivost i mehanistička objašnjivost ne isključuju subjektivnu spontanost, organsku svrhovitost, međusobnu uvjetovanost svijesti i svijeta, dimenzije smisla, vrijednosti, normi i ljepote. Fenomenološka filozofija, kao analiza iskustva svega mogućeg i zbiljskog, ne može se reducirati, asimilirati niti apsorbirati u prirodnu znanost, niti se u obliku neke nove prirodne idealističke filozofije može zahtijevati povratak na spekulativnu metodu i zanemarivanje empirijske provjerljivosti, uspješnosti predviđanja i tehnološke iskoristivosti spoznaja. To, međutim, ne znači da nema prostora za suradnju, kako na praktičnoj, partikularnoj ili empirijskoj razini, tako i na teorijskoj, općoj ili transcendentalnoj razini. Prvo se odnosi na pobliže istraživanje konkretnih problema koji nastaju u različitim znanostima, pri čemu niti jedna metoda nije dovoljna sama po sebi da bi fenomen mogli istražiti u cjelini (primjerice, razlika svjesnih i nesvjesnih kognitivnih stanja; doživljaj sadašnjeg trenutka; ovisnost opaženoga o anticipiranju nastavka prethodnog iskustva itd.). Drugo se odnosi na teorijsku suradnju gdje je potrebno promisliti, rekonstruirati i redefinirati temeljne pojmove kojima se služe različite znanosti pri formiranju hipoteza koje pokušavaju dokazati, jer sva znanstvena terminologija počiva na uglavnom nepropitanim, navodno samorazumljivim koncepcijama prirode, vremena, prostora, materije, zbilje, subjektivnosti itd. koje su problematične toliko da tvore granicu mišljenja. Na taj način vidimo priliku međusobnog nadopunjavanja, obogaćivanja, ali i kritičkog ograničavanja zaključaka fenomenologije i prirodnih znanosti koje svakako mogu i neovisno provoditi svoja istraživanja i koegzistirati na sveučilištima i institutima, ali kojima »same stvari« diktiraju međusobno zbližavanje, što ponajviše danas dolazi do izražaja u interdisciplinarnoj kognitivnoj znanosti.

⁴⁴ Usp. Liliana ALBERTAZZI, Naturalizing Phenomenology. A Must Have?, *Frontiers in Psychology*, 9 (2018); <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01933>.

Nebojša Mudri*

On the Possibility and Modes of Naturalizing Phenomenology

Summary

The naturalization of phenomenology is a project of integrating philosophical analyses of conscious experiences into the explanatory framework of natural sciences. Prominent members of the phenomenological movement had divided attitudes on the possibility of implementing such a project. Martin Heidegger strictly separated »essential thinking«, which lets beings show themselves in their modes of being, from methodologically guided scientific research, while Edmund Husserl remained ambivalent on the question of naturalization by criticizing psychologism and later pointing to the foundation of sciences in the life-world, but also requiring rigorous scientificity, adherence to the methodological steps of reductions, and refrainment from metaphysical prejudices. Only in the works of Maurice Merleau-Ponty did the naturalization of phenomenology become accepted as a positive possibility which should improve both science and philosophy by connecting empirical research with transcendental analyses. Contemporary currents of formalized, experimental, and neuropsychology, although different from each other, follow Merleau-Ponty in this sense, pointing to the indispensability of phenomenological descriptions when studying complex aspects of the conscious mind. We believe that the fruitful cooperation between phenomenological philosophy and integrative cognitive science is conditioned by the necessity of a multi-perspective and interdisciplinary approach in order to fully understand and explain our world-conscious life implemented in a dynamic system of interactive processes occurring in the brain, body and environment.

Key words: cognitive science, consciousness, integration, naturalization, phenomenology.

(na engl. prev. Demian Papo)

---

* Nebojša Mudri, MA, PhD candidate, Postgraduate doctoral study programme in Humanities, University of Zadar, Croatia; University Hospital Centre Osijek; Address: Josipa Huttlera 4, HR-31000 Osijek, Croatia; E-mail: nebojsa.mudri@kbco.hr.